

Таким образом, учебная дисциплина «Иностранный язык (профессиональная лексика)» является междисциплинарной по содержанию и способствует подготовке будущих специалистов к последующей профессиональной деятельности путем установления связей с дисциплинами других модулей с целью получения дополнительных профессиональных знаний и формирования профессионально значимых качеств личности через изучение иностранного языка.

Библиографический список

1. Республиканский портал проектов образовательных стандартов высшего образования [Электронный ресурс]. – Минск, 2022. – Режим доступа : <https://www.edustandart.by/baza-dannykh/obrazovatelnye-standarty/item/4150-obrazovatelnye-standarty-postanovlenie-85-ot-20-aprelya-2022-g>. – Дата доступа : 09.09.2023.
2. English. Developing Speaking and Writing Skills = Английский язык. Развитие навыков устной и письменной речи : учебное пособие: в 2 ч. / Е. Н. Василенко, Е. Е. Иванов, А. Н. Шестернёва. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2020. – Ч. 1. – 348 с.
3. English. Developing Speaking and Writing Skills = Английский язык. Развитие навыков устной и письменной речи : учебное пособие: в 2 ч. / Е. Н. Василенко, Е. Е. Иванов, А. Н. Шестернёва. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2020. – Ч. 2. – 232 с.
4. English. Developing Speaking and Writing Skills = Английский язык. Развитие навыков устной и письменной речи : учебное пособие: в 2 ч. / Е. Н. Василенко, Е. Е. Иванов, А. Н. Шестернёва. – Минск : РИВШ, 2023. – Ч. 1. – 348 с.

АЦЭНАЧНА-ХАРАКТАРЫСТЫЧНЫЯ НАЙМЕННІ АСОБ МУЖЧЫНСКАГА І ЖАНОЧАГА ПОЛУ Ў “СЛОЎНІКУ ГРОДЗЕНСКОЙ ВОБЛАСЦІ” Т. СЦЯШКОВІЧ (2018)

В. В. Урбан (Мінск, Беларусь)

Ацэнка – неад’емная частка лексічнага значэння канатацыйна афарбаванай лексікі. Катэгорыя суб’ектыўнай ацэнкай, якая раскрываецца і рэалізуецца ў працэсе камунікацыі (што прадугледжвае наяўнасць як мінімум двух кампанентаў – суб’екта і аб’екта зносінаў), мае свае сродкі выражэння ў мове. Выбар і ўжыванне суб’ектам лексічных адзінак са значэннем станоўчай або адмоўнай ацэнкай залежыць ад крытэрыяў кваліфікацыі, неабходнасці ацаніць аб’ект і выказаць свае адносіны да яго, абапіраючыся на нормы, стандарты і погляды, выпрацаваныя і агульнапрынятыя ў грамадстве [2, с. 108].

У беларускай мове ёсць пэўная колькасць назоўнікаў агульнага роду на -а(-я), якія абазначаюць асоб мужчынскага і жаночага полу па характэрнай прымеце ці паводле дзеяння і якія маюць эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку, ацэначнасць. Паводле структурных асаблівасцей большая частка такіх найменняў – гэта назоўнікі, утвораныя пры дапамозе суфіксаў -к-, -ак-, -як-, -ек-, -юк-, -іц-, -аг-, -яг-, -уг-, -юг-, -іл-, -ыл-, -ул-, -он-, -ін-, -ын-, -от-, -ёг-, -с-, -ш- і інш., а таксама шляхам канфіксацыі, нулясуфіксальнага словаўтварэння і складання. Падчас аналізу эмпірычнага матэрыялу, змешчанага ў “Слоўніку Гродзенскай вобласці” Т. П. Сцяшковіч [1], намі выяўлена больш за сто лексічных адзінак-найменняў асоб мужчынскага і жаночага полу паводле асаблівасцей характару і ўнутраных якасцей, паводзін і звычак, якія ўтрымліваюць у сваёй семантыцы канатацыйны кампанент. Большасць прааналізаваных лексічных адзінак суправаджаецца разнастайнымі аўтарскімі стылістычнымі паметамі (*зневаж., асудж., абразл., неадабр., пагард., груб., лаянк., іран.* і пад.), але пэўная частка выяўленых ацэначных найменняў спецыяльных памет не мае, канатацыя ў такіх лексемах яскрава

праяўляецца на семантычным (праз значэнне слова або праз кантэкст) або на дэрывацыйным (праз ацэначную матывацыйную базу ці дэрывацыйны фармант) узроўнях. У “Слоўніку Гродзенскай вобласці” Т. П. Сцяшковіч характарыстычныя назоўнікі агульнага роду пазначаны паметай *м. і ж.*

Самую вялікую групу па колькасці прааналізаваных адзінак (40 лексем і іх варыянтаў) аб’ектыўна складае група **найменняў асоб мужчынскага і жаночага полу паводле асабліва-сцей паводзін, разнастайных рыс характару і ўнутраных якасцей, якія негатыўна ўспрымаюцца ў соцыуме або асуджаюцца**, паколькі ў аснове працэсу кваліфікацыі, ацэньвання заўсёды ляжыць параўнанне аб’екта з пэўным эталонам, прынятым у грамадстве. Да найменняў адзначанай групы можна аднесці наступныя субстантывы з адмоўнай канатацыяй: ад’яда *м. і ж.* ‘злы чалавек’ (Шаптуны Іўеўск.); **вычвэра** *м. і ж.* ‘прайдоха’ (Нізаны Ваўк.); **вэпла** *м. і ж.* груб. ‘разява’ (Сыраваткі Сморг.); **гапа** *м. і ж.* абразл. ‘разява’ (Жодзішкі Сморг.); **жмбня** *м. і ж.* ‘скнара’ (Бубны Гарадз.); **загльіша** *м. і ж.* ‘сквапны чалавек’ (Сімкава Кар.); **задава́ла** (задава́ло) *м. і ж.* ‘задавака’ (Данілавічы Дзятл.); **задэ́ка** *м. і ж.* неадабр. ‘задавака’ (Рудзішкі Сморг.); **запéка** *м. і ж.* ‘скнара’ (Панара Сморг.); **заскéма** *м. і ж.* ‘упарты чалавек’ (Макараўцы Бераст.); **заці́на** *м. і ж.* ‘капрыза’ (Вензавец Дзятл.); **зб́зма** *м. і ж.* ‘буркун’ (Пераганцы Вор.); канóза *м. і ж.* ‘песта’ (Нагорнікі Дзятл.); **лаўчы́ла** *м. і ж.* ‘прайдзісвет’ (Шутавічы Сморг.); матэ́ўка *м. і ж.* ‘баязлівец’ (Стукалы Маст.); **на́даўба** *м. і ж.* груб. ‘незгаворлівы, упарты чалавек’ (Міцкавічы Сморг. (Міцкевічы)); **небадз́яга** *м. і ж.* груб. ‘неслух’ (Рудня Свісл.); **пакара́ка** *м. і ж.* неадабр. ‘неслух’ (Бубны Гарадз.); папіха́йла *м. і ж.* зневаж. ‘папіхач’ (Бешанкі Лід.); **пахра́ка** *м. і ж.* зневаж. ‘нахабнік’ (Куляўцы Шчуч. (Кулеўцы)); **пінда** *м. і ж.* абразл. ‘плакса’ (Азяраны Дзятл.); пі́ця *м. і ж.* іран. ‘самаўпэўнены чалавек’ (Вугольнікі Шчуч.); **плярты́га** *м. і ж.* зневаж. ‘нядбайнік’ (Коцькі Дзятл.); **раззё́ва** *м. і ж.* ‘разява’ (Васілевічы Слон.); **рб́спуст** *м. і ж.* ‘нястрыманы чалавек’ (Жыжма Іўеўск.); **салапáйка** *м. і ж.* ‘няздатны, нязграбны чалавек’ (Янавічы Навагр.); **салóпа** *м. і ж.* зневаж. ‘разявака’ (Малая Воля Дзятл.); **салэ́па** *м. і ж.* зневаж. ‘разявака’ (Казіміроўка Гарадз.); **сварыба́ба** *м. і ж.* ‘непамяркоўны чалавек’ (Касцянева Шчуч.); **скна́рыца** *м. і ж.* ‘скнара, скупы чалавек’ (Янавічы Навагр.); **скнэ́ра** *м. і ж.* ‘скнара, скупы чалавек’ (Чуркі Ашм.); **скры́нда** *м. і ж.* ‘скупы чалавек’ (Коцькі Дзятл.); **сб́зма** *м. і ж.* абразл. ‘злы, помслівы чалавек’ (Сыраваткі Сморг.); **уя́да** *м. і ж.* ‘ліхі, з’едлівы чалавек’ (Зарудаўе Маст.); **фа́ха** *м. і ж.* ‘задавака’ (Марцянаўцы Ваўк.); **хваравéка** *м. і ж.* ‘слабы чалавек’ (Мілявічы Маст.); **шкара́да** *м. і ж.* груб. ‘здрядлівы чалавек’ (Міхнічы Сморг.); **ю́ха** *м. і ж.* ‘прайдзісвет, круцель’ (Янканцы Ашм.); **язві́на** *м. і ж.* ‘злы чалавек’ (Прывалка Гарадз. (Прывалкі)).

Найменні асоб паводле разумовых здольнасцей (**бэ́са** *м. і ж.* зневаж. ‘дурань’ (Дудзічы Дзятл.); **дзёўбала** *м. і ж.* ‘упарты, тупы чалавек’ (Монтацішкі Сморг.); **пацяўпéшка** *м. і ж.* іран. ‘някемлівы чалавек’ (Дудзічы Дзятл.); **разявэ́ня** *м. і ж.* ‘някемлівы’ (Каменка Шчуч.)) і **найменні няўдалай асобы** (**неўда́ль** *м. і ж.* ‘няўдалы чалавек’ (Гродзі Астр.); **нягéлда** (негéлда) *м. і ж.* ‘няўдаліца’ (Падгаі Ашм.)) прадстаўлены ў “Слоўніку Гродзенскай вобласці” Т. П. Сцяшковіч адзінкавымі ацэначнымі субстантывамі.

Асобныя групы сінанімічнай ацэначнай лексікі, якая характарызуе асоб мужчынскага і жаночага полу паводле схільнасцей да пэўнага віду дзейнасці, у гаворках Гродзеншчыны прадстаўлены:

найменнямі гультаяватай асобы, чалавека-гультая, лайдака, абібока: **біёміна** *м. і ж.* (Трахімавічы Дзятл.); **валі́за** *м. і ж.* перан. (Крывічы Іўеўск.); **забабу́ла** *м. і ж.* зневаж. (Данілавічы Дзятл.); **забібу́ліна** *м. і ж.* зневаж. (Гарадзечна Навагр.); **калэй́ша** *м. і ж.* зневаж. (Сямёнава Ваўк.); **латры́га** *м. і ж.* (Зачэпічы Дзятл.); **ло́гва** *м. і ж.* (Малінавая Сморг.); **лы́нда** *м. і ж.* зневаж. (Сінькі Сморг.); **нярэ́па** *м. і ж.* (Прывалка Гарадз. (Прывалкі)); **ю́нда** *м. і ж.* (Дубатоўка Сморг.);

найменнямі маўклівай асобы, чалавека, які не любіць гаварыць: **марму́за** *м. і ж.* груб. (Сіняўшчына Іўеўск.); **маўмы́га** *м. і ж.* груб. (Косіна Ваўк.); **маўмы́ра** *м. і ж.* груб. (Шылавічы

Слон.); **махóня** м. і ж. груб. (Стукалы Маст.); **мінджа** м. і ж. (Падгалішкі Шчуч.); **мóмра** м. і ж. груб. (Калантаі Ваўк.); **мўмра** м. і ж. груб. (Калантаі Ваўк.);

найменнямі асобы, якая любіць пагаварыць: **ляпéта** м. і ж. груб. (Сялец Смарг.); **трындóля** м. і ж. неадабр. (Бубны Гарадз.); **трéля** м. і ж. неадабр. (Лылойці Смарг.); **чвэ́ра** м. і ж. зневаж. (Варонча Кар.); **шакéйда** м. і ж. груб. (Руда Яварская Дзятл.).

Адмоўнае стаўленне да людзей, якія не ведаюць меры, злоўжываюць напоямі, ежай і інш., адлюстравана ў **найменнях асоб мужчынскага і жаночага полу паводле разнастайных звычак (у тым ліку і шкодных) і схільнасцей**: **аб’я́да** м. і ж. груб. ‘абжора’ (Роскаш Навагр.); **апівóшына** м. і ж. ‘п’яніца’ (Замасцяны Ваўк.); **бру́зла** м. і ж. іран. ‘той, хто шмат спіць’ (Буйкі Дзятл.); **вары́згала** м. і ж. зневаж. ‘п’яніца’ (Войстам Смарг.); **жырвóта** м. і ж. ‘непераборлівы ў ежы чалавек’ (Сонічы Гарадз.); **кары́ціна** м. і ж. зневаж. ‘соня’ (Нача Вор.); **неная́да** м. і ж. ‘ненатольны ў ежы’ (Загор’е Кар.); **ся́ўка** м. і ж. зневаж. ‘п’яніца’ (Стукалы Маст.).

Найменні асобы, якая любіць хадзіць (валачыцца) без справы, у “Слоўніку Гродзенскай вобласці” Т. П. Сцяшковіч прадстаўлены такімі паяратывамі, як: **лахна́** м. і ж. груб. ‘валацужнік, балбатун’ (Каробчыцы Гарадз.); **пацягу́шка** м. і ж. ‘валацуга’ (Сямёнавічы Дзятл.); **сóвалка** м. і ж. ‘чалавек, які ходзіць без справы, замінаючы ўсім’ (Хорашава Навагр.); **сóванка** м. і ж. ‘чалавек, які ходзіць без справы, замінаючы ўсім’ (Ліпнікі Шчуч.); **хадзья́ка** м. і ж. ‘бадзяга’ (Гута Дзятл.); **шлэ́ндра** м. і ж. груб. ‘валацуга, чалавек, які ходзіць без справы’ (Мацеєвічы Бераст.); **шлбóйда** м. і ж. груб. ‘валацуга, чалавек, які ходзіць без справы’ (Паперня Лід.).

Да ацэнанай лексікі, што характарызуе **асобу мужчынскага і жаночага полу як надакучлівага чалавека, які пастаянна нешта просіць, дакучае**, адносяцца субстантывы **нада́йда** м. і ж. ‘дакучлівы чалавек’ (Прывалка Гарадз. (Прывалкі)); **пера́яда** м. і ж. ‘прыкры, надакучлівы чалавек’ (Міжэвічы Слон.); **прóсья** м. і ж. ‘проська’ (Камяніца Дзятл.); **прыстава́ка** м. і ж. ‘хто прыстае, назаляе’ (Дзягенева Астр.).

Невялікай колькасцю агульных назоўнікаў прадстаўлена група **найменняў павольнай ў рухах і рабоце асобы, маруднага і павольнага чалавека**: **ванджэ́га** м. і ж. іран. ‘павольны чалавек’ (Дашкавічы Свісл.); **вя́пла** м. і ж. зневаж. ‘нерухавы чалавек’ (Трокенікі Астр.); **калу́па** м. і ж. ‘маруда’ (Любанічы Кар.); **кашкадэ́йла** м. і ж. зневаж. ‘марудны, павольны чалавек’ (Стукалы Маст.); **таўкачы́на** м. і ж. зневаж. ‘нязграбны чалавек’. Што ж ты адстае́ш так, ах ты таўкачы́на, рўха́йся хутчэ́й (Парачаны Лід.) [у гэтым выпадку кантэкст дапамагае ўдакладніць семантыку аналізуемай лексемы].

У гаворках Гродзеншчыны сустракаецца невялікая колькасць паяратываў, якія з’яўляюцца **найменнямі асобы мужчынскага або жаночага полу, што любяць жартаваць, прыдумляць, хлусіць, ашукваць**: **лы́гма** м. і ж. ‘ілгун’ (Любары Лід.); **ля́йда** м. і ж. груб. ‘хлус, ілгун’ (Міхайлы Свісл.); **лямза́** м. і ж. груб. ‘хлус’ (Лагады Шчуч.); **прачвэ́ра** м. і ж. зневаж. ‘выдумляка, жартаўнік’ (Любанічы Кар.); **ры́тка** м. і ж. ‘выдумляка, махляр’ (Малі Астр.).

Адзінае **найменне асобы паводле асаблівасцей характару і ўнутраных якасцей, якое мае**, зыходзячы з семантыкі і кантэксту, **станоўчую ацэнку**, – гэта **незабыва́ла** м. і ж. ‘чалавек з добраю памяццю’. Ото ж забыва́ла, як добра ўсё помніць (Прывалка Гарадз. (Прывалкі)).

У “Слоўніку Гродзенскай вобласці” Т. П. Сцяшковіч сустракаецца некалькі субстантываў (разнастайных па семантыцы), пазначаных як назоўнікі ніякага роду. Аднак, як нам падаецца, іх таксама можна аднесці да агульных найменняў, якія характарызуюць у аднолькавай ступені як асоб мужчынскага, так і асоб жаночага полу паводле асаблівасцей характару і ўнутраных якасцей, паводзін і звычак: **гы́ркала** (гы́ркало) н. ‘буркун’ (Шылавічы Слон.); **дуцько́** н. ‘крыўдлівы чалавек’ (Конна Зэльв.); **лэ́ндала** (лэ́ндало) н. ‘балбатун’ (Рудня Свісл.); **незграбóцце** (незграбóцё) н. ‘няўдаліца’ (Рудня Свісл.); **незграбóйла** н. ‘няўдаліца’ (Дакудава Лід.); **сёрбала** н. ‘чалавек, які есць прысёрбваючы’ (Ліпнікі Шчуч.); **убо́іска** (убо́іско) н. ‘упарты чалавек’. Вось убо́іско які ўда́ўся, ні слў́хая ды ўсё́ (Вугольнікі Шчуч.) [у гэтым выпадку кантэкст дапамагае ўдакладніць семантыку аналізуемай лексемы].

Такім чынам, лексіка-семантычны аналіз адзінак-найменняў асоб мужчынскага і жаночага полу паводле асаблівасцей характару і ўнутраных якасцей, паводзін і звычак, паказаў, што ўсе прадстаўленыя групы найменняў складаюцца з паярэтаваў і характарызуюцца тэматычнай разнастайнасцю.

Спіс скарачэнняў назваў раёнаў

1. Астр. – Астравецкі, Ашм. – Ашмянскі, Бераст. – Бераставіцкі, Ваўк. – Ваўкавыскі, Вор. – Воранаўскі, Гарадз. – Гарадзенскі, Дзятл. – Дзятлаўскі, Зэльв. – Зэльвенскі, Іўеўск. – Іўеўскі, Кар. – Карэліцкі, Лід. – Лідскі, Маст. – Мастоўскі, Навагр. – Наваградскі, Свісл. – Свіслацкі, Слон. – Слоні́мскі, Смarg. – Смargонскі, Шчуч. – Шчучынскі.

Бібліяграфічны спіс

1. Сцяшковіч, Т. Слоўнік Гродзенскай вобласці / Т. П. Сцяшковіч; рэд. і прадм. Н. Кахан. – 2-е выд., выпраўленае. – Смаленск : Інбелкульт, 2018. – 400 с.
2. Урбан, В. В. Катэгорыя ацэнкі ў беларускай дыялектнай мове (на матэрыяле субстантываў-характарыстык асобы) : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / В. В. Урбан. – Мінск, 2002. – 123 с.

СПЕЦИФИКА ИЗУЧЕНИЯ ЭМОЦИЙ В КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ

А. Н. Федоринчик (Минск, Беларусь)

В современном языкознании одним из приоритетных направлений исследования кодифицированного языка и индивидуально-авторской картины мира становится лингвистика эмоций. А. Вежибицкая подчеркивает, что «эмоции играют огромную роль в жизни человека. Изучение эмоций – насущная и необходимая часть психологии и когнитивных наук» [5, с. 347]. К. О. Погосова утверждает, что «основополагающее место в эмоциональной картине мира отводится собственно эмоциям, в которых проявляется эмоциональная сторона психики человека» [23, с. 11]. Исследователи полагают, что «объективно существующая реальность отражается сквозь призму человеческих эмоций» [23, с. 11]. Анализу языковой репрезентации эмоций, специфики эмоциональной картины мира посвящены многие работы [3, 4, 6, 7, 10, 17, 18, 19, 20, 27, 29, 30]. В науке широко представлены теории эмоций: эволюционная теория эмоций (Ч. Дарвин, 1872), рудиментарная теория эмоций (Г. Спенсер, 1876; Т. Рибо, 1897), ассоциативная теория эмоций (В. Вундт, 1880), соматическая теория эмоций Джемса – Ланге («периферическая» теория) (У. Джемс, 1884; Дж. Г. Ланге, 1885), фрустрационные теории эмоций (Ж. Дьюи, 1895; Э. Клапаред, 1928), психоаналитическая теория эмоций (З. Фрейд, 1901; Д. Рапапорт (Rapaport), 1960); теория У. Кеннона – П. Барда (У. Кеннон, 1927; П. Бард, 1934), структурная теория эмоций Пейпеца (нейропсихологический подход) (Дж. Пейпец, 1937), активационная теория Линдсли – Хебба (Д. Линдсли, 1951; Д. О. Хебб, 1955), теория когнитивного диссонанса (Л. Фестингер (Festinger), 1957), познавательная теория эмоций М. Арнольд – Р. Лазаруса (М. Арнольд (Arnold), 1960; Р. Лазарус (Lazarus), 1991), информационная теория эмоций (П. В. Симонов, 1962, 1982), двухфакторная теория эмоций (когнитивно-физиологическая) (С. Шехтер (Schächter), 1964), биологическая теория эмоций (П. К. Анохин, 1964), анатомо-физиологическая теория эмоций Дж. Грея (Дж. Грей, 1971), когнитивная теория эмоций (К. Ортони, Дж. Клоур, А. Коллинз (A. Ortony, J. L. Clore, A. Collins, 1988), единая концепция сознания и эмоций (Ю. И. Александров, 1995), теория дифференциальных эмоций К. Изарда (К. Изард, 2000) [22, с. 33–34]. Разнообразие теорий